

РЕГІОНАЛЬНА ІСТОРІЯ

УДК 94(477.85):325.071]«1943/1944»

Василь Холодницький

До питання про відновлення діяльності партійних та радянських органів влади Чернівецької області в умовах війни (1943-1944 рр.)

В даній статті йдеться про відновлення владних структур Чернівецької області в роки Другої світової війни. Автор акцентує увагу на формуванні партійних і радянських кадрів не з часу визволення області від іноземних військ в березні 1944 р., як про це було відомо раніше з радянської історіографії, а з жовтня 1943 р. Підкреслюється, що в результаті наполегливої роботи на час визволення області основний кістяк кадрового потенціалу області був сформований, що дало можливість у перші місяці після звільнення запрацювати владним структурам області на повну силу.

Ключові слова: *Кадрова політика, партійні кадри, радянські кадри, господарські кадри, Чернівецький обком партії, Чернівецький облвиконком.*

Ще продовжувалася війна, а у звільнених районах СРСР зразу розгорталася наполеглива робота по відновленню радянської влади і в першу чергу партійного, радянського та народногосподарського апаратів з тим, щоб швидко встановити контроль над визволеними територіями і налагодити відбудову та подальший розвиток народного господарства, спрямувавши його діяльність на потреби фронту. В основі цієї роботи лежала постанова ЦК ВКП(б) «Про невідкладні заходи по відновленню господарства в районах, звільнених від німецьких загарбників» 1943 р., а також

© Холодницький В., 2019

Холодницький Василь Федорович - кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Нового та Новітнього часу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

постанова ЦК КП(б)У «Про створення партійних організацій у визволених від німецької окупації районах України і покращення керівництва ними» від 1 листопада 1943 р.¹ В результаті наполегливої роботи до грудня 1943 р. із східних областей Радянського Союзу було направлено у звільнені райони України понад 20 тисяч партійних і радянських працівників².

Тобто Центральним Комітетом ВКП(б), ЦК КП(б)У і обласними комітетами партії ще до визволення тієї чи іншої області або району підбиралися керівні партійні, кадри, котрі прибували у звільнені райони слідом за передовими частинами Червоної армії.

Виходячи із вище сказаного, не була виключенням в цьому плані і Чернівецька область, звільнення якої, як відомо, припало на кінець березня 1944 р. Однак жодних інших відомостей про підбір кадрів для даної області до її звільнення не знаходимо не тільки в загальноукраїнських працях, але й працях безпосередньо присвячених історії Чернівецької області. Зокрема в дослідженнях істориків радянської доби стверджується, що дане відновлення почалося зразу ж після визволення області від румунських і німецьких військ³.

А в новітніх працях істориків періоду незалежної України, за виключенням окремих дослідників⁴, проблема відновлення органів партійної та радянської влади в умовах звільнення області від іноземних поневолювачів взагалі не розглядається⁵. Більше того, на відміну від радянських досліджень тут відсутні хоча б формальні вказівки на час відновлення партійних і радянських органів влади на території області.

Щоправда, в останні роки вітчизняними істориками проведена значна робота по з'ясуванню проблеми формування органів державної влади в Україні. Ними підготовлена фундаментальна п'ятитомна праця з історії державної служби, де поданий цікавий і багатогранний матеріал з історії державної служби Буковини, особливо міжвоєнного (румунського) періоду⁶. Сюди слід віднести і Нариси історії державної служби в Україні⁷. Однак що стосується радянської доби і особливо відновлення адміністративних органів влади в умовах війни, тут подаються матеріали виключно в розрізі України і лише епізодично приводяться окремі дані з Чернівецької області для

підтвердження загальнодержавних тенденцій у цій справі. Разом з тим порівняно недавно з'явилася фундаментальна праця чернівецьких істориків, присвячена історії розвитку органів влади на території Чернівецької області⁸, де розглядається і означена нами тема.

Виходячи із вище сказаного, автором поставлена мета доповнити і розширити відомості про хід відновлення партійних та радянських органів Чернівецької області в 1943-1944 рр. Умовно розгляд даної проблеми можна розділити на два етапи. Перший етап, на нашу думку, розпочався ще до вигнання загарбників з краю, а другий етап після звільнення Чернівців та області від іноземного поневолення.

Що стосується першого етапу, то він розпочинається з перших днів визволення території України від німецьких військ. Зокрема, виходячи з нагальної необхідності кадрового забезпечення партійних, радянських та господарських структур України ЦК ВКП(б) ще в кінці серпня 1943 р. дав розпорядження партійним органам країни направити в розпорядження ЦК КП(б)У колишніх працівників республіки⁹. В свою чергу ЦК КП(б)У 13 жовтня 1943 р. зобов'язав обкоми партії східних областей та наркомати УРСР відрядити в розпорядження відділу кадрів ЦК КП(б)У всіх працівників, які раніше працювали в західному регіоні України¹⁰.

Використовуючи досвід відродження органів влади в Лівобережній Україні, ЦК КП(б)У, що перебував на даний час у Харкові, в жовтні 1943 р. з власного резерву став формувати оперативні групи, добирати, комплектувати і затверджувати склад партійних і радянських апаратів, які разом з передовими частинами Червоної армії згодом вступали на територію тієї чи іншої області, району, міста й відразу розпочинали організаційну роботу по відновленню керівництва народним господарством. У такий спосіб на початку жовтня цього ж року були створені в першу чергу обкоми КП(б)У та визначені їхні керівники: Волинського – І.Профатілов, Дрогобицького – С.Олексієнко, Львівського – І.Грушецький, Ровенського – В.Бегма, Станіславського – М.Слонь, Тернопільського – І.Компанець та Чернівецького – І.Зеленюк¹¹. Останній працював до війни спочатку головою виконкому Чернівецької

міської Ради депутатів трудящих, а згодом 2-м секретарем Чернівецького обкому КП(б)У. Тобто І.Зеленюк добре знав регіон майбутньої роботи та довоєнний кадровий потенціал, що в умовах відновлення радянських структур мало неабияке значення. Щоправда, І.С.Грушецький, який в 1940-1941 рр. був першим секретарем спочатку Чернівецького повіткому, а з серпня 1940 р. і першим секретарем Чернівецького обкому КП(б)У, в 1943 р. був направлений на керівну роботу до Львівської області, виходячи не тільки із чималого досвіду партійного керівництва, але й з тих кадрових втрат, яких зазнала Львівська область.

Головним завданням, яке стояло перед І.Зеленюком на початковому етапі, був пошук довоєнних номенклатурних працівників Чернівецького обкому, міськкомів та райкомів партії, а також радянських, комсомольських та господарських працівників, розкиданих війною по різних куточках СРСР – від фронтних армійських частин на Заході до Владивостоку на Сході. З цією метою велася масштабна переписка з різними інстанціями, а також відряджалися партійні працівники обкому для пошуку у східних районах Радянського Союзу колишніх членів партійних, радянських і господарських структур.

Це була надзвичайно складна і напружена робота, котра вимагала немалих затрат сил і часу. Зокрема, відізваний в розпорядження Чернівецького ОК КП(б)У колишній 2-й секретар Чернівецького міськкому партії М.К.Довгий¹² ще 1 грудня 1943 р. за рішенням ЦК КП(б)У був відряджений в східні області Радянського Союзу з метою відбору українських кадрів і повернувся в Чернівці після виконання завдання 19 червня 1944 року на посаду секретаря Сталінського РК КП(б)У¹³.

Тобто завдання, які ставилися по пошуку управлінського персоналу ще в 1943 р., виконувалися впродовж першої половини 1944 р., навіть в умовах звільнення території області від ворожих військ. На це витрачалися чималі кошти. Лише за жовтень-грудень 1943 р. Чернівецькому ОК КП(б)У було виділено для цього 190 тис. крб.¹⁴ Крім того, всім відрядженим виплачувалася і заробітна плата. Так, тому ж Довгому М.К. спеціальною постановою Чернівецького ОК КП(б)У від 27 вересня 1944 р. була виплачена зарплата з 1 грудня 1943 р. по 19 червня 1944 року¹⁵.

Виходячи з того, що в списках на отримання зарплати за грудень 1943 р. не знаходимо крім Довго М.К. ще й Кожухова Є.Х – редактора райгазети, Колоколова Д.Д. – секретаря Кіцманського РК КП(б)У, Лісової Ю.Г. – інструктора Сталінського РК КП(б)У, Малюка Є.М. – секретаря Сторожинецького РК КП(б)У, Савенка П.Р. – завідувача сільгоспвідділом газети «Радянська Буковина», Шевчука П.К. – інструктора ОК КП(б)У, Чарданцева Є.П. – партторга ЦК ВКП(б) Красноїльського деревообробного комбінату та Ященко А.І. – зав відділом агітації і пропаганди газети «Радянська Буковина», які раніше були зараховані в управлінські структури Чернівецької області, можна вважати, що й ці особи теж були використані ЦК КП(б)У для пошуку кадрів, котрі працювали в Чернівецькій області в 1940-1941 рр.

Виконуючи розпорядження ЦК ВКП(б) від 30 серпня 1943 р., всі вони з допомогою місцевих партійних організацій спрямили направленню звідусіль в розпорядження ЦК КП(б)У кадрів партійних і радянських органів, яких звідти перерозподіляли по областях.

Про географію результатів пошукової роботи свідчать дані відряджень партійних, радянських, комсомольських та господарських кадрів у 1943 р. Так Барвінська Пелегея Дмитрівна 11 жовтня 1943 р.¹⁶, а Богачов Дмитро Олександрович 20 жовтня 1943 р.¹⁷ відправлені Воронезьким Обкомом ВКП(б) до м.Харкова в розпорядження ЦК КП(б)У. Баутрушевич Марія Кузьмівна – завідувач сектором єдиного партквитка, 21 жовтня 1943 р. Ново-Заїмським РК ВКП(б) відряджена в Омський ОК ВКП(б), а звідти – в ЦК КП(б)У¹⁸. 1 листопада 1943 р. Челябінський ОК ВКП(б) відрядив Віхрова Івана Микитовича в м. Харків теж в розпорядження ЦК КП(б)У¹⁹ і т.п.

Отже, всі вони відправлялися попередньо в розпорядження ЦК КП(б)У згідно виклику, а далі в розпорядження Чернівецького обкому партії. Інколи партійні органи відправляли партійних працівників безпосередньо в розпорядження Чернівецького обкому КП(б)У. Зокрема Арцемюк Олександр Михайлович 3 листопада 1943 р. був відряджений Красноярським Крайкомом ВКП(б) до м.Харкова в розпорядження Чернівецького обкому на постійну роботу куди прибув 15 листопада²⁰. Підставою даного відрядження

послужила талеграма ЦК ВКП(б) від 30 серпня 1943 р.²¹. Швидше всього О.М. Арцемюк на даний час повертався з Красноярська, де перебував у відрядженні за направленням того ж Чернівецького ОК КП(б)У.

На жаль, важко сказати скільки осіб було відшукано в 1943 р., оскільки ми не володіємо документами, які б прямо розкривали дану тему. Однак наявність у фондах Чернівецького обласного архіву фінансових документів даного періоду, дає можливість привідкрити і цю сторінку історії.

Зокрема у першій «Відомості на виплату зарплати партійним працівникам Чернівецького обкому КП(б)У» за жовтень 1943 р. нараховуємо 9 осіб. Причому за посадами це були не тільки працівники ОК КП(б)У. Наприклад, у списку знаходимо Арцемюка А.М. – секретаря Шевченківського РК КП(б)У по кадрах, Богачова Д.А – секретаря Новоселицького РК КП(б)У по кадрах, Баутрушевича М.К. – статистика Сталінського РК КП(б)У, Колоколова Д.Д. – секретаря Кіцманського РК КП(б)У по кадрах, Рябика І.І. – секретаря Чернівецького ОК КП(б)У по кадрах, Савенка П.Р. – завідувача сільгоспвідділом обласної газети «Радянська Буковина», Склярова Є.Т. – завідувача оргінструкторським відділом Ленінського РК КП(б)У, Ярличенка І.Ф. – завідувача оргінструкторським відділом Кельменецького РК КП(б)У²². Тобто мова йде не стільки про безпосередніх працівників апарату обкому партії, стільки про партійних працівників Чернівецької області взагалі.

Крім того, в даній відомості міститься цікава графа, виходячи із аналізу якої можна стверджувати, що жоден із внесених у дану відомість не працював з початку місяця. Тільки Скляров Є.Т. зарахований з 5 жовтня. Всі решта зараховані хто з 15, хто з 19, а хто з 26 жовтня. Навіть секретар Чернівецького ОК КП(б)У по кадрах І.І.Рябик зарахований з 20 жовтня 1943 р.²³. Тобто зарахування на ту чи іншу посаду відбувалося по мірі прибуття того чи іншого партійного працівника в розпорядження обкому партії.

Щоправда, в додаткову відомість внесено ще 7 осіб, котрі (за виключенням Трухана А.О. – зав. особливим сектором Чернівецького ОК КП(б)У, прийнятого на роботу з 21 жовтня) зараховані з 1 жовтня 1943 р. Це Гончаренко Ф.П. – інструктор Заставнівського

РК КП(б)У, Дяченко М.Ф. – 2-й секретар Чернівецького обкому ВЛКСМ, Жданов Н.М. – зав оргвідділом Чернівецького МК КП(б)У, Зосім А.А. – парторг ЦК КП(б)У Чернівецького обласного Управління НКВС, Капіца Є.М. – інструктор відділу кадрів КП(б)У, Філімоненко А.І. – секретар РК КП(б)У²⁴.

Тобто, можна стверджувати, що кількість партійних працівників Чернівецької області на кінець жовтня місяця становила 16 осіб. Причому дана кількість, на нашу думку, є наближеною хоча б тому, що секретар ОК КП(б)У І.Зеленюк не внесений в жодну із вказаних відомостей, кожна із яких підписав власноручно так само, як і бухгалтер-касир Сирцова.

Разом з тим в наступні місяці кількість працівників номенклатури Чернівецького ОК КП(б)У поступово зростала, по мірі їхнього виявлення. Так за листопад 1943 р. у відомості на отримання зарплати по Чернівецькій обласній партійній організації внесено вже 40 осіб²⁵. В тім числі тут знаходимо і першого секретаря Чернівецького ОК КП(б)У І.Зеленюка. Причому всі особи внесені на отримання зарплати з 1 листопада, за винятком Віхрова І.М. – другого секретаря Новоселицького РК КП(б)У, Жедринського В.І. – завідувача воєнним відділом Ленінського РК КП(б)У, які були зараховані з 15 листопада²⁶, а також Косенко К.Ф. – завідувача сектором інформації Чернівецького ОК КП(б)У та Коробкова А.В. – інструктора ОК КП(б)У, зарахованих з 23 листопада 1943 року²⁷.

А за грудень місяць у відомості на отримання зарплати (з відрахуванням повторів) вже занесені 44 особи²⁸. Підписи кожного із них у кожній відомості свідчать про отримання ними грошей.

Взагалі, якщо виходити із наявного штату працівників Чернівецької обласної партійної організації, станом на 1 січня 1944 р. тут нараховувалося 39 відповідальних працівників і 2 технічні працівники з місячним фондом зарплати відповідно 37525 крб. і 700 крб.²⁹

При цьому слід мати на увазі, що у грудні місяці певна частина виявлених колишніх працівників партійних органів Чернівецької області за завданням ЦК КП(б)У були відряджені на пошуки інших колишніх партійних та радянських працівників, котрі працювали в області в 1940-1941 рр. Всього за даними списками в 1943 р. було відшукано і взято на облік та фінансове забезпечення 53 особи³⁰.

Якщо говорити про виконання партійного бюджету за 1943 р., то він був виконаний по видатках лише на 6,9% від запланованої суми³¹. Значне недовиконання видатків спостерігається по всіх статтях, а по таких із них, як проведення пленумів, конференцій та партійна освіта не витрачено жодного карбованця, що свідчить про відсутність будь-якої роботи по цих напрямках. Іншими словами відновлення Чернівецької обласної партійної організації проходило лише початковий період, під час якого були зроблені лише перші кроки по відновленню номенклатури Чернівецького ОК КП(б)У.

Певна частина з виявлених працівників партапарату встигла повоювати на фронтах війни. Із загальної кількості осіб, відшуканих в 1943 р., орденоносцями були Малюк Г.М. – секретар по кадрах Сторожинецького РК КП(б)У, Рябик І.І. – секретар Чернівецького обкому КП(б)У по кадрах та Гаркуша Л.В. – зав. відділом агітації і пропаганди Чернівецького МК КП(б)У³². Та й сам секретар ОК КП(б)У І.Зеленюк з початку війни теж перебував на фронті, спочатку комісаром дивізії, а потім заступником начальника політвідділу армії і нагороджений багатьма орденами та медалями³³. Інвалідами війни були Ярличенко І.Ф. – зав. оргінструкторським відділом Кельменецького РК КП(б)У, Гончаренко Ф.І. – інструктор Заставнівського РК КП(б)У, Савенко П.Р. – зав. сільгоспвідділом обласної газети «Радянська Буковина»³⁴, Коробков А.В. – інструктор ОК КП(б)У та Дяченко М.Ф. – 2-й секретар обкому ВЛКСМ³⁵. Всі решта віднайдених осіб працювали в тилкових областях на різних посадах і не були учасниками бойових дій.

Робота по розшуку працівників партійного і радянського апарату продовжувалася і в 1944 р. Частина з них на завершальному етапі війни, як і в 1943 р., відкликалася з фронту. Так 21 січня 1944 р. Начальник відділу кадрів Політуправління 3-го Українського фронту підполковник Таратін на основі наказу начальника Головпуру Червоної армії від 9 січня 1944 р. видав капітану Коніку М.С. припис «вибути 21 січня 1944 р. в розпорядження ЦК КП(б)У. Термін прибуття 23 січня 1944 р.»³⁶. Далі його направили в розпорядження Чернівецького ОК КП(б)У, як колишнього номенклатурного працівника цієї області, де він згодом обійняв посаду секретаря Чернівецького МК КП(б)У по кадрах³⁷.

Інша частина партноменклатури Чернівецької області працювала на різних посадах у звільнених районах України і теж відкликалася в розпорядження ЦК КП(б)У. Зокрема Місюренко Лука Максимович, який працював секретарем Диканського РК КП(б)У, 19 березня 1944 р. направлений спочатку в Полтавський ОК КП(б)У, звідти – до Києва у розпорядження ЦК КП(б)У терміном на 10 днів, а вже 21 березня направлений в розпорядження Чернівецького обкому і відряджений останнім у м.Чернівці на посаду 2-го секретаря Глибоцького РК КП(б)У³⁸.

Крім того, віднайдених працівників Чернівецького ОК КП(б)У продовжував використовувати ЦК КП(б)У не тільки для пошуку номенклатурних працівників області, але й для вирішення нагальних загальнодержавних проблем. Так 17 лютого 1944 р. секретар ЦК КП(б)У та голова РНК УРСР М.С.Хрущов направив секретаря Чернівецького обкому КП(б)У Йосифа Даниловича Лучицького в Коростишівський ліспромгосп Житомирської області для забезпечення вирішення питання заготівлі, вивезення і відвантаження лісу згідно постанови ДКО №4495 від 3 листопада 1943 р. Цікавий і термін відрядження – «до виконання завдання ДКО по першому кварталі 1944 р.»³⁹. Він справився з завданням порівняно швидко, про що свідчать записи у посвідченні на відрядження. Там записано, що прибув у Коростишівський ліспромгосп 22 лютого 1944 р. і вибув 19 березня 1944 р.⁴⁰. А вже 21 березня 1944 р. Лучицький Й. Д., згідно розпорядження Чернівецького ОК КП(б)У №149 від 20 березня 1944 р., відряджений в м.Попельню Житомирської області в групу працівників Чернівецької області⁴¹. А 27 березня ЦК КП(б)У відрядив його, як секретаря Чернівецького обкому КП(б)У по пропаганді, у звільнені райони Чернівецької області терміном на 60 днів по 26 травня 1944 р.⁴². Однак прибув у Чернівці 20 квітня 1944 р.⁴³.

Велику роботу в цьому плані проводив і секретар Чернівецького ОК КП(б)У по кадрах І.Рябик. Саме він брав на облік колишніх працівників номенклатури Чернівецького ОК КП(б)У, чи заново підібраних працівників, виконуючи розпорядження секретаря ОК КП(б)У І.Зеленюка, а також видавав відрядження до місця призначення в Чернівці та райони області. Всього станом на 21 березня 1944 р. було видано 562 відрядження⁴⁴.

Враховуючи наближення часу визволення Північної Буковини від іноземних військ, ЦК КП(б)У одночасно займався впорядкуванням штатів та фінансуванням партійних органів. Так керуючий справами ЦК КП(б)У Голобородько ще 12 березня 1944 р. повідомив І.Зеленюка про затверджені ЦК ВКП(б) з 1 березня 1944 р. ставки зарплати відповідальних працівників Чернівецького обкому, міськкомів і райкомів КП(б)У. Виходячи із аналізу цього документа можна стверджувати, що штат обкому КП(б)У на даний час складався з 53 відповідальних осіб, Чернівецького міськкому – 20 осіб⁴⁵, Сторожинецького і Хотинського міськкомів – по 11 осіб, по Сталінському, Шевченківському і Ленінському райкомах м.Чернівці він становив відповідно 10,10 та 11 осіб⁴⁶, по 12 сільських райкомах партії – по 10 осіб на кожний район за виключенням Кельменецького та Заставнівського райкомів де штат був затверджений по 11 відповідальних працівників у кожному⁴⁷. Тобто, ще до звільнення території області був затверджений штатний розклад Чернівецької обласної партійної організації в загальній кількості на 268 осіб⁴⁸, що дало можливість заздалегідь формувати партійні кадри у відповідності з даним штатним розкладом.

Проте обком партії займався не тільки відновленням партійних структур. З касової книги Чернівецького ОК КП(б)У за 1944 рік дізнаємося про те, що фінансування з партійного бюджету здійснювалося і представників різних управлінських радянських та господарських структур області. Наприклад, в березні 1944 р. видано аванс Чернівецькому облпрокурору Алексеенко Г.Г. в розмірі 1000 крб, голові колегії адвокатів Оніщенко А.Г. – 250 крб., учительці середньої школи Оніщенко В.А. – 250 крб., керівнику облстатуправління Поліщуку М.В. – 800 крб., вчительці СШ №12 м.Чернівці Цимбалюк Є.М. – 450 крб., директору СШ Петровій – 525 крб., головному інженеру ліспромтресту Павленко Г.С. – 450 крб., помічнику голови облвиконкому Лісовому І.Т. – 200 крб.⁴⁹ і т. п. Формуванням радянських кадрів займався також О.Коліков – голова Чернівецького облвиконкому з 1940 р. Всього за березень місяць було здійснено різних проводок на суму 344.037 крб.⁵⁰

Цікаво, що, відправляючи кадри працівників Чернівецької області ОК КП(б)У здійснював такі відправлення на спеціальному бланку Чернівецького ОК КП(б)У, за підписом секретаря ОК КП(б)У І.Зеленюка чи І.Рябика однак їхній підпис скріплювався в даний час печаткою не партійною, а печаткою Чернівецького обласного виконавчого комітету⁵¹.

З метою надання матеріальної допомоги керівним партійним і радянським працівникам і їх сім'ям, ЦК КП(б)У спеціальною постановою від 21 лютого 1944 р. зобов'язав обкоми КП(б)У – Волинський, Рівненський, Львівський, Дрогобицький, Станіславський, Чернівецький і Ізмаїльський – видати одноразову допомогу керівним працівникам, мобілізованим для роботи в західних областях, згідно рішення ЦК КП(б)У від 6 лютого 1944 р., в розмірі місячного окладу по займаній посаді на час їх відкомандирування⁵².

Крім того, за сім'ями згаданих працівників зберігалось гарантоване продовольче і промтоварне постачання відповідно до постанови Раднаркому Союзу РСР від 12 липня 1943 р. «Про постачання керівних працівників партійних, радянських, комсомольських, господарських і профспілкових організацій»⁵³. Більше того, за сім'ями цих працівників була закріплена житлова площа, яку вони займали аж до повного звільнення від німецьких загарбників західних областей України⁵⁴.

З наближенням фронту до території Чернівецької області здійснювалося направлення відшуканих партійних, радянських і господарських кадрів ближче до фронту. Взагалі якщо говорити про маршрут слідування виявлених номенклатурних працівників до Чернівецької області в 1943-1944 рр., то він був різним. Але здебільшого віднайдені кадри спрямовувалися в ЦК КП(б)У, що знаходився спочатку в м.Харкові, а з кінця 1943 р. в м.Києві, а потім спрямовувалися в розпорядження Чернівецького обкому КП(б)У, що перебував спочатку у м.Харкові, котрий потім відправляв віднайдених працівників до м.Бахмача⁵⁵ Чернігівської області, а з кінця січня 1944 р. – до м.Попельні Житомирської обл., де збиралася група чернівецьких працівників⁵⁶, з подальшим слідуванням їх у Вінницьку і Чернівецьку області⁵⁷, а з кінця березня вони відправлялися і безпосередньо через Камянець-Подільський до Чернівців⁵⁸.

Всі вони прибували до місця призначення теж нерівномірно. Переважно з кінця березня і на початку квітня. Добиралися до місця призначення хто чим міг. Здебільшого попутним фронтовим транспортом. Ось що згадує про своє відрядження до Чернівців цього часу Кузьма Демочко, колишній редактор обласної газети «Радянська Буковина»: «У березні 1944 року, коли війська Першого Українсько фронту наближались до Дністра, мене направили з армії у розпорядження ЦК КП(б)У. В Києві ... Невдовзі одержую вказівку вирушити в дорогу разом з чернівецькою групою партійних і радянських працівників. На станції Попільня, де затримались на якийсь час, приєднався до однієї з військових частин, що рухались тоді на захід. На попутному військовому транспорті, по весняному бездоріжжі, минаючи залишені ворогом підбиті танки, гармати і автомашини, я на початку квітня дістався до Дністра. ...»⁵⁹.

Таким чином, під керівництвом ЦК КП(б)У Чернівецьким ОК КП(б)У була проведена значна підготовча робота по відновленню партійних радянських і господарських структур на території звільненій від ворожих військ ще задовго до визволення Чернівецької області: впорядковані штати, здійснено фінансове, продовольче і промтоварне забезпечення партійних, радянських та господарських кадрів та здійснювалось їхнє переміщення на Захід слідом за фронтом. Дані заходи, здійснені в початковий період, забезпечили швидке взяття ситуації в краї під свій контроль вже на початку другого етапу відновлення кадрового потенціалу області.

Чернівці, як відомо, було звільнено від румуно-німецьких військ 29 березня 1944 р. Слідом за червоноармійцями в кінці березня сюди прибув Чернівецький ОК КП(б)У на чолі із І.Зеленюком та Чернівецький облвиконком на чолі з О.Коліковим. Саме з цього часу розпочинається другий етап формування партійних і радянських владних структур в умовах війни. В область у масовому порядку стали прибувати заздалегідь підібрані партійні, радянські та господарські працівники для організації робіт по відновленню зруйнованою війною господарства. Як і раніше, першість тут належала партійним структурам, котрі, прибувши в Чернівці слідом за військами, приступили до своїх безпосередніх функціональних обов'язків, ретельно підбираючи і перманентно поповнюючи управлінський склад, прибуваючими в область колегами.

Перше засідання бюро Чернівецького ОК КП(б)У відбулося 12 квітня 1944 р. в складі 5 осіб (Зеленюк, Коліков, Лучицький, Терещенко та Решетов). Вже на цьому засіданні було затверджено склад Герцаївського, Заставнівського, Новоселицького, Глибоцького, Кіцманського, Вижницького, Вашковецького, Сторожинецького, Кельманецького, Сокирянського, Хотинського райкомів КП(б)У. На цей же день припадає і затвердження Чернівецького, Сторожинецького та Хотинського міських комітетів КП(б)У⁶⁰. Решта складу райкомів партії була затверджена ОК КП(б)У протоколом №2 від 20-30 квітня 1944 р. (сюди відносилися склади Садгірського та Чернівецького сільських, Сталінського, Шевченківського та Ленінського міських РК КП(б)У)⁶¹. Тобто в продовж місяця було підібрано і затверджено склади всіх райкомів та міськкомів партії, що дозволило надалі оперативно вирішувати завдання партії і уряду в складних умовах війни, що продовжувалася.

Одночасно з партійними, відновлювали свою роботу й радянські органи влади. Чернівецький обласний виконавчий комітет за рішенням РНК УРСР очолив О. Коліков. У відновленні радянських органів опиралися як на певні напрацювання ще до звільнення області, так і особливо в період безпосереднього відновлення радянського контролю над цією територією.

В цьому плані постанова ЦК КП(б)У від 1 квітня 1944 р. «Про відновлення діяльності керівних органів місцевих Рад депутатів трудящих у звільнених районах України»⁶² для Чернівецької області була дуже своєчасною. Опираючись на неї бюро ОК КП(б)У своїм рішенням від 13 травня 1944 р. встановило порядок відновлення місцевих рад депутатів трудящих. Тут, зокрема, зверталась увага на те, що там, де збереглися члени селищної і сільських Рад за їх рахунок і слід відновлювати керівні радянські органи. А там, де члени Рад відсутні, або знаходилися на місцях, але в силу різних причин не могли бути введені в керівні органи Рад, необхідно поновити, або заново організувати склад керівних органів Рад, за рахунок партійного, радянського активу, який проявив себе в боротьбі з румунсько-німецькими окупантами і який безмежно відданий Радянській владі⁶³.

Особлива увага зверталася також на кількісний склад Рад. Так виконкоми Чернівецької, Сторожинецької та Хотинської міських Рад (міста обласного підпорядкування) і виконкоми районних Рад згідно рішення ОК КП(б)У організовувалися по 5-7 осіб в такому складі: голова виконкому, заступник голови, секретар і 2-3 члени виконкому. Було вказано й на те, що персональний склад кожного з вказаних вище виконкомів повинен затверджуватися виконкомом обласної Ради і обкомом КП(б)У⁶⁴.

Що стосується виконкомів міських Рад (міст районного підпорядкування), сільських і селищних Рад, то їхній склад зобов'язували формувати в межах 5 осіб: голова, заступник і 2-3 члени виконкому⁶⁵. Крім того, персональний склад кожного виконкому даної категорії Рад рекомендувалося затверджувати не Облвиконкомом і обкомом КП(б)У, а виконкомом районних Рад і Райкомами КП(б)У. Іншими словами, цим самим була запропонована номенклатура радянських і партійних органів обласного і районного підпорядкувань. А вже 24 липня 1944 р. бюро ОК КП(б)У прийняло рішення «Про затвердження номенклатури посад керівних працівників обласних, міських та районних організацій Чернівецької області»⁶⁶, що повинно було посприяти прискоренню роботи по підбору, перевірці, розстановці партійних, радянських, господарських кадрів та кадрів громадських організацій.

Значна увага приділялася відновленню сільських і селищних Рад. Не рідко було так, що за 3-5 кілометрів йшли жорстокі бої, а сільради розгортали свою роботу. Так в ряді сіл Кельменецького району вже 29 березня були організовані сільські Ради, котрі бралися за активне відновлення робіт, особливо по приведенню в порядок шляхів сполучення⁶⁷, що мало неабияке значення не тільки для фронту, але й для відновлення господарства. Тут не останню роль відігравали політуправління фронту, чи армії, працівники яких, виходячи із потреб військових, призначали того чи іншого голову сільвиконкому.

Згодом все приводилось у відповідність з рішеннями бюро обкому партії. Тобто здійснювалося затвердження складу виконкомів сільрад на засіданнях райкомів КП(б)У та райвиконкомів Рад.

Бюро обкому КП(б)У в свою чергу, керуючись рішеннями ЦК КП(б)У, вже 15 травня 1944 р. затвердило склад Чернівецького, Глибоцького, Кельменецького, Кіцманського, Сторожинецького, Хотинського, Садгірського, Ленінського, Герцаївського райвиконкомів та Сторожинецького, Хотинського, Чернівецького міськвиконкомів⁶⁸. 9 червня 1944 р. відбулося затвердження складу Чернівецького і Кіцманського сільських та Ленінського міського райвиконкомів⁶⁹, а 17 червня 1944 р. – Шевченківського міського та Заставнівського, Новоселицького, Сталінського, Сокирянського, Вижницького, Вашківського сільських райвиконкомів⁷⁰.

В цьому плані виключення становив лише Путильський район, по котрому жодної радянської чи партійної структури не було створено, так як він продовжував знаходитися в зоні окупації. Хоча і для цього району задалегідь здійснювався підбір кадрів, що дало можливість зразу, після його звільнення, направити їх сюди для відновлення радянського режиму. А вже через місяць, 18 жовтня 1944 р., бюро ОК КП(б)У затвердило склад Путильського РК КП(б)У та Путильського райвиконкому⁷¹.

Зокрема головою Путильського райвиконкому було призначено П.А.Дженжелея. Крім нього, членами райвиконкому були: Л.Г.Хілько – перший секретар Путильського райкому КП(б)У, Насонов – начальник районного відділу НКВС, І.В.Трикоз – завідувач РайВНО, С.Ю.Анісімов – районний воєнком⁷². Практично голова райміськвиконкому та секретар райміськкому КП(б)У ставали автоматично членами РВК чи МВК. А далі список членів РВК міг бути довільно складений з номенклатурних працівників тієї чи іншої адміністративної одиниці.

Так було відновлено діяльність виконкомів районних та міських Рад. Однак відновлення деяких сільських Рад в Путильському районі в повному об'ємі припадає на початок 1945 р. Станом на 1 червня 1945 р. в Чернівецькій області діяли виконкоми: 3 міські ради обласного підпорядкування, 6 міських рад районного підпорядкування, 3 районні ради у містах, 14 районних сільських і 329 виконкомів сільських Рад. Всі вони на завершальному етапі війни здійснювали величезну організаційну роботу по виконанню завдань по нарощуванню виробництва промислової і особливо сільськогосподарської продукції та наданню безпосередньої допомоги фронту.

Отже, відновлення органів радянської та компартійної влади відбувалося в складних умовах війни, пройшовши два етапи. В першому етапі, що тривав з жовтня 1943 р. по березень 1944 р., здійснена значна підготовча робота по формуванню партійних, радянських та господарських кадрів, а в другому – безпосереднє становлення та затвердження владних структур, починаючи від виконкому сільської Ради і аж до виконкому обласної Ради депутатів трудящих. Цей період тривав з квітня 1944 р. по лютий 1945 р.

Примітки:

¹ Очерки истории Коммунистической партии Украины. Издание четвертое дополненное. К.: Издательство политической литературы Украины, 1977. С.571.

² Там само. С.570.

³ Див.: Калюжний І.Ф. Боротьба обласної партійної організації за відбудову народного господарства і закладів культури (квітень 1944 р. – грудень 1945 р.). // З історії Чернівецької обласної організації комуністичної партії України. Львів: Видавництво Львівського університету, 1963. С.33; Історія міст і сіл УРСР. В двадцяти шести томах. Чернівецька область. К.: УРЕ, 1969. С.44.; Нариси історії Чернівецької обласної партійної організації. Ужгород:Карпати, 1980. С.59.

⁴ Холодницький В.Ф. Місто в радянські часи. // Чернівці: Історія і сучасність. Ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згадки про місто. Чернівці: Зелена Буковина, 2009. С.263.

⁵ Див.: Буковина: Історичний нарис. Чернівці: Зелена Буковина, 1998. С.259-264. Мартинюк А.І. Возз'єднання. Кроки до заповітної української мети. К.:ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф», 2010. С.127-138; Фостій І.П., Підлубний В.М. Чернівці в роки Другої світової війни. // Чернівці: Історія і сучасність (ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згадки про місто). Чернівці: Зелена Буковина, 2009. С.238; Фостій І.П. Північна Буковина і Хотинщина у Другій світовій війні 1939-1945 рр. Чернівці: Чернівецьке обласне відділення Пошуково-видавничого агентства «Книга Пам'яті України», 2004. С.204-267.

⁶ Історія державної служби в Україні. У п'яти томах. Том 5. Документи і матеріали. Книга І. 1914-1991. Київ: Наука-Центр Інтерпрес ЛТД, 2009. С.454-456;

⁷ Нариси історії державної служби в Україні / [О. Г. Аркуша, Є. І. Бородин, С. В. Віднянський та ін.; редкол.: С. В. Кульчицький (кер. авт. кол.) та ін.]; Голов. упр. держ. служби України, Ін-т історії НАН України. К. : Ніка-Центр, 2009. 536 с.

⁸ Історія розвитку органів влади на території Чернівецької області: монографія/ За заг. Ред. Добржанського О.В., Круглашова А.М., Ярмистого М.В. Чернівці: Букрек, 2014. 812 с.

⁹ Там само. С.570.

¹⁰ Історія державної служби в Україні. У п'яти томах. Том 2. Київ: Ніка-Центр, 2009. С.354.

¹¹ Історія державної служби в Україні. У п'яти томах. Том 2. Київ: Ніка-Центр, 2009. С.354.

¹² ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.9, арк.3.

¹³ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.21, арк.138 .

¹⁴ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.9, арк.12.

¹⁵ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.21, арк.138.

¹⁶ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.21, арк.29.

¹⁷ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.21, арк.54.

¹⁸ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.21, арк.32.

¹⁹ Там само.

²⁰ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4,спр.21, арк.16.

²¹ Там само.

²² ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.9, арк.1.

²³ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.9, арк.1.

²⁴ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.9, арк.2.

²⁵ Підраховано за: ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.9, арк.3-5.

²⁶ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.9, арк.3,6.

²⁷ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.9, арк.5.

²⁸ Підраховано за: ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.9, арк.7-11.

²⁹ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.9, арк.17.

³⁰ Підраховано за: ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.9, арк.1-11.

³¹ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.9, арк.16.

³² ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.9, арк.4.

³³ Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Київ: Логос Україна, 2008. С.45.

³⁴ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.9, арк.3.

³⁵ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.9, арк.5.

³⁶ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.21, арк.210.

³⁷ ДАЧО. Ф.П-1, оп.9, спр.1, арк.6.

³⁸ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.21, арк.206.

³⁹ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.21, арк.288.

⁴⁰ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.21, арк.288.

⁴¹ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.21, арк.289.

⁴² ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.21, арк.290.

⁴³ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.21, арк.290.

⁴⁴ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.21, арк.242.

⁴⁵ ДАЧО. Ф.П-1, оп.5, спр.8, арк.3.

⁴⁶ ДАЧО. Ф.П-1, оп.5, спр.8, арк.8.

⁴⁷ ДАЧО. Ф.П-1, оп.5, спр.8, арк.4.

⁴⁸ Підраховано за : ДАЧО. Ф.П-1, оп.5, спр.8, арк.3,4,8.

⁴⁹ ДАЧО. Ф.П-1, оп.5, спр.5, арк.1-2.

⁵⁰ ДАЧО. Ф.П-1, оп.5, спр.5, арк.3.

⁵¹ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.21, арк.198.

⁵² Історія державної служби в Україні. У п'яти томах. Том 5. Документи і матеріали. Книга І. 1914-1991. Київ: Наука-Центр Інтерпрес ЛТД, 2009. С.454-456.

⁵³ Там само. С. 456.

⁵⁴ Історія державної служби в Україні. У п'яти томах. Том 5. Документи і матеріали. Книга І. 1914-1991. Київ: Наука-Центр Інтерпрес ЛТД, 2009. С. 456.

⁵⁵ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.21, арк.16,17,18.

⁵⁶ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.21, арк.198.

⁵⁷ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.21, арк.76.

⁵⁸ ДАЧО. Ф.П-1, оп.4, спр.21, арк.52.

⁵⁹ Цит. за: Фостій І.П. Кузьма Демочко – журналіст, редактор, мистецтвознавець. Науково-документальний нарис / Упорядник В.К.Демочко. Чернівці: Обласне відділення пошуково-видавничого агентство «Книга пам'яті України»; Букрек, 2011. С.23.

⁶⁰ ДАЧО. Ф.П-1, оп.9, спр.1, арк.4-7.

⁶¹ ДАЧО. Ф.П-1, оп.9, спр.1, арк.15-16.

⁶² Советская Украина в годы Великой Отечественной войны. 1941-1945. Документы и материалы в трех томах. Т.3. Украинская ССР в завершающий период Великой Отечественной войны (1944-1945). Киев: Наукова думка, 1980. С. 325.

⁶³ ДАЧО. Ф.П-1, оп.9, спр.1, арк.27.

⁶⁴ ДАЧО. Ф.П-1, оп.9, спр.1, арк.28.

⁶⁵ ДАЧО. Ф.П-1, оп.9, спр.1, арк.28.

⁶⁶ ДАЧО. Ф.П-1, оп.9, спр.2, арк.79.

⁶⁷ Забуло Д. Два місяці вільної праці. // Радянська Буковина. 14 червня 1944 р.

⁶⁸ ДАЧО. Ф.П-1, оп.9, спр.1, арк.56, 63-66

⁶⁹ ДАЧО. Ф.П-1, оп.9, спр.1, арк.91

⁷⁰ ДАЧО. Ф.П-1, оп.9, спр.2, арк.7-8.

⁷¹ ДАЧО. Ф.П-1, оп.9, спр.4, арк.43.

⁷² ДАЧО. Ф.П-1, оп.9, спр.4, арк.43.

Vasyl Kholodnytskyi

On the Issue of Restoring the Party and Soviet Authorities Activities in the Chernivtsi Region During the War (1943-1944)

The author focuses on the formation of the party and Soviet cadres from October 1943, not since the liberation of the region from foreign troops in March 1944, as was previously known from Soviet historiography. It is emphasized that as a result of hard work to liberate the region, the core team of the region's personnel potential was formed that allowed the power structures of the region to work to the full extent during the first months after the liberation.

Key words: *personnel policy, party personnel, Soviet personnel, economy personnel, Chernivtsi region communist party committee, Chernivtsi region executive committee Sent from my iPhone.*

Надійшла до редколегії 28.10.2019 р.